

УДК 330.11

Коленда Н. В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Розглянуто підходи до трактування сутності поняття «потенціал». Досліджено та дано визначення категорії «соціальне». На основі узагальнення сформоване авторське трактування поняття «соціальний потенціал» та обґрунтовані його основні ознаки.

Ключові слова: потенціал, соціальне, соціальний потенціал, капітал, індивід.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства характеризується наявністю ряду соціальних ризиків та небезпек, які знижують рівень соціальної безпеки як складової національної безпеки держави. Поряд з тим, основою забезпечення соціальної безпеки особи, підприємства чи держави, на нашу думку, повинен стати наявний відповідний соціальний потенціал, на нарощення якого мають бути націлені управлінські дії органів влади різних рівнів, громадськості та кожного окремого індивіда.

Проте розробка підходів до нарощення соціального потенціалу першочергово вимагає детальнішого вивчення цього поняття, з'ясування його сутнісних характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття потенціалу займалися ряд вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: А. Абалкін, В. Авдєєнко, І. Ансофф, О. Ареф'єва, В. Архіпов, Р. Белоусов, І. Бузько, А. Воронкова, Ф. Євдокімов, Г. Клейнер, Л. Ковальська, Н. Краснокутська, Є. Лапін, Р. Марушков, О. Мізіна, С. Мочерний, Г. Одінцева, О. Олексюк, І. Отенко, Є. Попов, І. Рєпіна, Г. Селезньова, М. Старовойтов, О. Федонін, П. Фомин, М. Чухрай, Д. Шевченко та інші. Цими науковцями досить детально вивчено категорію «потенціал», проте на сьогодні так і не сформовано єдиного підходу до її трактування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зауважити, що на сьогоднішній день в науковому обігу появляється ряд нових понять, при формуванні яких використовуються такі економічні категорії як «капітал» та «потенціал». Це ґносеологічно позитивний процес, який свідчить про продовження конвергенції соціальних та економічних наук, що змушує науковців здійснити спробу ще раз уточнити категорії «капітал» та «потенціал», поряд з тим включити в предметну зону наукового дослідження такі феномени, як соціальний потенціал та соціальний капітал.

Дослідження цих понять на сьогодні формують важливу та складну наукову проблему, оскільки значна частина вчених притримується думки про їх тотожність. У свою чергу, на основі вивчення наукової літератури ми обираємо протилежну позицію, розділяючи ці поняття, хоча і не заперечуємо їх взаємозв'язок. Крім того складність категорії «соціальний потенціал» та її наукова новизна потребують з'ясування у цьому дослідженні таких понять, як потенціал, соціальне, соціальний капітал. Вивчення со-

ціального потенціалу також ускладнюється тим, що цей феномен розглядають на мікро-, локальному та макрорівнях.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення сутності поняття «соціальний потенціал» та його основних ознак.

Виклад основного матеріалу. Деякі вчені на основі аналізу еволюції наукового розуміння поняття «потенціал» стверджують, що його використання в економічній науці було пов'язане з розробкою у двадцяті роки минулого століття проблем комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил [1, с. 5].

Також існує думка, що сучасна економічна наука запозичила термін «потенціал» з фізики, де він означає кількість енергії, яку накопичила система і яку вона спроможна реалізувати в роботі [2, с. 8].

В етимологічному значенні термін «потенціал» походить від латинського слова «potential» й в перекладі означає «силу» або «приховані можливості». Тлумачний словник української мови цей термін трактує як «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [3]. У радянському енциклопедичному словнику потенціал розглядається «як потенційна функція, яка характеризує широкий клас фізичних силових полів (електричного, гравітаційного тощо); як джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для рішення будь-яких задач, досягнення певної мети; як можливості окремої людини, суспільства, держави в певній області» [4, с. 1046]. У Малому економічному словнику термін «потенціал» визначено як «сукупність засобів, які є в наявності, можливостей в якій-небудь галузі» [5, с. 482].

Вітчизняні та зарубіжні науковці у більшості випадків поняття «потенціал» розглядають як можливості, наявні сили, запаси, засоби, які можуть бути використані для виробничої діяльності, задоволення потреб споживачів, отримання суспільного ефекту за певних сприятливих умов [6-8].

Розглядаючи еволюцію поняття «потенціал», варто згадати праці В. Воблого [9], який дає визначення потенціалу виробничих сил, як потенційній можливості країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення. Певне уточнення вніс В. Вейц [10], а саме, що потенціал виробничих сил включає не тільки певні матеріальні елементи, а й матеріальні умови. Тобто він робив наголос на тому, що потенціал може реалізувати свої можливості тільки за певних сприятливих умов.

З часом сформувалася певна група науковців, які стверджували, що потенціал – це сукупність необхідних для функціонування та розвитку системи різних видів ресурсів. Недоліком визначення поняття «потенціал» вважаємо його ресурсну прив'язаність, коли під потенціалом розуміли сукупність певних ресурсів і не враховували умов його використання. На це звернув увагу Л. Абалкін [11], зауваживши, що потенціал і ресурси – це зовсім різні поняття. На його думку, потенціал – це узагальнена характеристика ресурсів, прив'язана до місця й часу. Він робить акцент на умовах використання певних ресурсів, виділяючи при цьому місце розташування та час використання. Ще один напрям дослідження розглядає потенціал як здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання [12, с. 6].

Тобто аналіз перших трактувань поняття «потенціал» дозволяє виділити три підходи: ресурсний (основою потенціалу є ресурси), факторний (реалізація потенціалу можлива тільки за певних умов) та цільовий (реалізація потенціалу спрямована на досягнення визначених завдань).

Узагальнення використуваних підходів до визначення сутності поняття здійснили М. Ігнатенко та В. Руденко. Вони встановили, що у 42% випадків використання цього терміну означає сукупність природних умов і ресурсів, можливостей, запасів, засобів та цінностей; у 16% – потужність виробництва, фондів, багатств, ресурсів, економічна, природна, регіону; 8% – можливість продуктивних сил досягти певного ефекту; 5% – потенціал природних ресурсів, розвитку господарства; 11% – продуктивність, ефект природних багатств [13].

О. Шаблій згрупував підходи до визначення потенціалу за трьома ознаками: носій – властивість – відношення. При чому перший можна характеризувати як сукупність умов, ресурсів, тобто він носить номінативний аспект потенціалу; другий – відображає атрибутивний аспект та характеризує якісні та кількісні означення потенціалу, включаючи такі значення, як «потужність», «можливість», «здатність». Третій аспект – релятивний – включає лише шостий з вище перерахованих підходів під назвою «продуктивність». Цей підхід відображає відношення між потенціалом та його використанням, що у свою чергу є диференціальною характеристикою його ефективності [14, с. 104].

Для узагальнення наукових підходів до визначення сутності поняття «потенціал» нами згруповано основні трактування та дано їх аналіз (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція наукових підходів до трактування поняття «потенціал»

Автор	Рік	Трактування	Основні характеристики	Підхід
Воблій К. Г.	1924	Потенційна можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення.	Розглядається як потенційні можливості	Об'єктивний
Вейц В.	1927	Не тільки матеріальні елементи, а також ті чи інші матеріальні умови, за яких здійснюється виробничий процес.	Сукупність елементів та умов	Факторний
Анчишкін А. І.	1973	Набір ресурсів, які в процесі виробництва приймають форму факторів виробництва.	Характеризується як сукупність ресурсів, які перетворюються у фактори виробництва	Ресурсний
Абалкін Л. І.	1981	Узагальнена збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця й часу.	Сукупність ресурсів з визначеними часовими та просторовими умовами	Ресурсний
Черніков Д. О.	1981	Сукупність ресурсів без урахування їх реальних взаємозв'язків, які складаються у процесі виробництва.	Сукупність ресурсів як відокремлених складових виробничого процесу	Ресурсний
Белоусов Р. А.	1981	Спроможність господарської системи освоювати, переробляти народне багатство для задоволення суспільних потреб.	Розглядається як спроможність системи	Об'єктивний

Мочалов Б. М.	1982	Характеризується об'ємом виробництва матеріальних благ та послуг, які можна досягнути в перспективі, при оптимальному використанні наявних ресурсів.	Характеризується як результат діяльності	Цільовий
Фігурнов Е. Б.	1982	Характеристика ресурсів виробництва, кількісних і якісних їх параметрів, що визначають максимальні можливості суспільства по виробництву матеріальних благ в кожний даний момент.	Якісна та кількісна характеристика ресурсів	Ресурсний
Архангельський В. М.	1983	Засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певної задачі.	Сукупність наявних ресурсів, які направлені на досягнення поставленої мети	Комбінований
Шевченко Д. К.	1984	Сукупність виробничих ресурсів, об'єднані в процесі виробництва, та мають певні потенційні можливості в сфері виробництва матеріальних благ та послуг.	Сукупність ресурсів	Ресурсний
Архинов В. М.	1984	Узагальнена характеристика системи ресурсів, в склад якої входять виробничі фонди, кадри, ресурси управління та організації виробництва, а також науково-технічна інформація.	Характеристика ресурсів	Ресурсний
Лукінов І. І.	1988	Кількість та якість ресурсів, якими володіє та або інша господарча система.	Якісна та кількісна характеристика ресурсів	Ресурсний
Авдєєнко В. М., Котлов В. А.	1989	Складна система ресурсів виробництва, які знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності.	Система ресурсів з їх взаємозв'язками	Ресурсний
Самоукін Л. І.	1991	Виробничі відносини, що виникають між окремими працівниками, трудовими колективами, а також управлінським апаратом з приводу повного використання їхніх здібностей зі створення матеріальних благ і послуг.	Виробничі відносини в результаті яких стає виробництво матеріальних благ і послуг	Соціально-спрямований
Ревуцький Л. Д.	1997	Об'єм робіт в приведених одиницях виміру витрат праці (нормо-години), який може бути виконано в продовж деякого періоду (наприклад, року) основними виробничими робітниками на базі наявних виробничих фондів при двох-трьохзмінному режимі роботи та оптимальній організації праці та виробництва.	Характеризується як обсяг виконаних робіт	Цільовий
Репіна І. М.	1998	Сукупність ресурсів (трудо-вих, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних і т. п.), навичок і можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу щодо виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства.	Сукупність ресурсів, навичок та можливостей	Ресурсний
Воронкова А. Е.	2000	Сукупність вартісних та натурально-речовинних характеристик виробничої бази, яка виражається в потенційних можливостях виробляти продукцію певного складу, технічного рівня і якості в необхідному обсязі.	Характеристика виробничої бази	Ресурсний

Марушков Р. В.	2002	Здатність підприємства забезпечувати своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів.	Можливості довгострокової діяльності	Цільовий
Джайн І. О.	2002	Можливості, наявні продуктивні сили, що можуть бути реалізовані в перспективі.	Перспективні можливості	Об'єктивний
Ковальов В. В., Волкова О. Н.	2002	Здатність підприємства досягати поставлені перед ним цілі, використовуючи наявні матеріальні, трудові та фінансові ресурси.	Здатність досягати визначені цілі	Цільовий
Лапін Є. В.	2002	Відображає реальну, фактичну здатність до створення максимального обсягу матеріальних благ з урахуванням конкретних ресурсних обмежень, збалансованості трудових та матеріальних ресурсів.	Наявні можливості для створення максимального обсягу матеріальних благ	Цільовий
Клейнер Г. Б.	2002	Сукупність ресурсів і можливостей підприємства, визначаючих перспективи його діяльності за тих чи інших сценарних варіантів зовнішніх умов.	Сукупність ресурсів та можливостей за відповідних умов	Факторний
Мочерний С. В.	2002	Наявність у економічного суб'єкта ресурсів, їх оптимальна структура та вміння раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети.	Наявність оптимального складу та структури ресурсів	Ресурсний
Старовойтов М. К., Фомин П. А.	2002	Відносини, які виникають на мікрорівні між працівниками самого підприємства з приводу отримання максимально можливого виробничого результату, який може бути отриманий при найбільш ефективному використанні виробничих ресурсів, при наявному рівні техніки і технологій, передових формах організації виробництва і не залежно від стану зовнішнього середовища.	Відносини, які виникають між працівниками	Соціально-спрямований
Герасимчук З. В., Ковальська Л. Л.	2003	Максимальні можливості об'єкта функціонування з урахуванням чинників впливу шляхом раціонального використання всіх видів ресурсів для досягнення поставлених цілей.	Наявність максимальних можливостей та відповідних умов їх реалізації	Факторний
Сосненко Л. С.	2003	Здатність підприємства забезпечувати своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів.	Можливості довгострокової діяльності	Цільовий
Лапін Є. В.	2004	Максимально можливий обсяг виробництва матеріальних благ і послуг в умовах, що забезпечують найбільш повне використання по часу та продуктивності певної кількості наявних економічних ресурсів.	Характеризується як максимальний обсяг виробництва	Цільовий
Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І.	2004	Інтегральне відображення (оцінка) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси.	Поточні та перспективні можливості економічної системи	Об'єктивний

Отенко І. П.	2004	Поняття, що означає як діалектичну єдність можливостей, так і процеси їх реалізації, відображає здатності робітників підприємства пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі та часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ і послуг.	Можливості, що поєднують з процесом діяльності для досягнення бажаного результату	Комбінований
Євдокімов Ф. І., Мізіна О. В.	2004	Сукупна здатність здійснювати виробничу діяльність, спрямовану на досягнення максимально можливого фінансового результату за умови забезпечення високого ступеня фінансової стійкості і платоспроможності.	Можливість здійснювати свою основну діяльність	Комбінований
Краснокутська Н. С.	2005	Можливості системи ресурсів і компетенцій.	Визначається як можливості	Об'єктивний
Одінцова Г. С., Селєзньова Г. А.	2005	Система взаємопов'язаних елементів, які виконують визначені функції у процесі забезпечення виробництва продукції та досягнення підприємством своєї мети.	Сукупність елементів визначеного функціонального призначення	Цільовий
Должанська І. З., Загорна Т. О.	2006	Являє собою реальну або ймовірну здатність виконувати цілеспрямовану роботу.	Характеризується як реальні так і потенційні можливості	Цільовий
Радько С. Г.	2007	Відображення сукупної можливості трудового колективу для виконання поставлених перед ним задач.	Можливості трудового колективу	Соціально-спрямований
Хомяков В. І., Бакулін І. В.	2007	Джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використанні для вирішення якоїсь задачі, досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі.	Сукупність наявних ресурсів, які направлені на досягнення поставленої мети	Комбінований
Гетьман О. О., Шаповал В. М.	2007	Можливості підприємства щодо виготовлення продукції певного асортименту, номенклатури і якості в потрібній споживачам кількості.	Визначається як можливості виробничої цільової діяльності	Комбінований
Шумська С. С.	2007	Сукупність накопичених ресурсів та їх використаних і невикористаних потенційних можливостей у сфері виробництва матеріальних благ та послуг з метою найбільш повного задоволення потреб суспільства.	Сукупність ресурсів та можливостей їх використання	Ресурсний
Костирко Л. А.	2008	Органічне сполучення технічних, організаційних, управлінських та результативних факторів виробництва.	Сукупність факторів виробництва	Ресурсний
Коленда Н. В., Черчик Л. М.	2008	Сукупність чинників та умов, які характеризують можливості розвитку певної системи з метою досягнення відповідного рівня її конкурентоспроможності.	Можливості системи, що формуються за відповідних чинників та умов	Факторний

Аналіз наукових джерел дозволив виокремити підходи до трактування сутності поняття «потенціал». Варто зауважити, що на сьогодні науковцями виділено три підходи у розвитку сучасних уявлень про поняття «потенціал»: ресурсний, соціально-спрямований та результативний. Ми пропонуємо виділити об'єктивний, ресурсний, факторний, цільовий, соціальноспрямований та комбінований підходи.

Представники об'єктивного підходу: Белоусов Р. А., Воблий К. Г., Джаїн І. О., Краснокутська Н. С., Олексюк О. І., Репіна І. М., Федонін О. С. та інші потенціал трактують як потенційні або наявні можливості підприємства (чи суспільства), що забезпечують досягнення поставленої мети. Основою для такого підходу є висловлювання К. Маркса про те, що засоби праці, предмет праці та робоча сила як фактори виробництва та елементи утворення нового продукту виступають як можливості, що підкреслює їхній потенційний характер [15].

Представники ресурсного підходу: Абалкін Л. І., Авдеєнко В. М., Анчишкін А. І., Архипов В. М., Воронкова А. Е., Костирко Л. А., Котлов В. А., Лукінов І. І., Мочерний С. В., Репіна І. М., Фігурнов Е. Б., Черніков Д. О., Шевченко Д. К., Шумська С. С. характеризують потенціал як сукупність наявних чи потенційних ресурсів певної системи. Вважаємо, що ресурсна концепція є базовою концепцією розвитку уявлень про поняття «потенціал». Саме вона лежить в основі розвитку інших концепцій та підходів до визначення, розуміння та трактування сутності поняття «потенціалу» як економічної категорії.

Факторний підхід розвинули Вейц В., Герасимчук З. В., Клейнер Г. Б., Ковальська Л. Л., Коленда Н. В., Черчик Л. М., які потенціал визначають не просто як наявні можливості, а й як умови та чинники, які сприяють їх ефективній реалізації.

Представники цільового підходу: Волкова О. Н., Должанська І. З., Загорна Т. О., Ковальов В. В., Лапін Є. В., Марушков Р. В., Мочалов Б. М., Одінцева Г. С., Ревуцький Л. Д., Селєзньова Г. А., Сосненко Л. С. розглядають потенціал як здатність системи виконувати поставлені перед нею завдання.

Соціальноспрямований підхід передбачає трактування потенціалу як сукупності відносин, які формуються у трудовому колективі або ж самих характеристик цього колективу. Представниками цього підходу є Радько С. Г., Самоукін Л. І., Старовойтов М. К., Фомин П. А.

Представники комбінованого підходу: Архангельський В. М., Бакулін І. В., Гетьман О. О., Євдокімов Ф. І., Мізіна О. В., Отенко І. П., Хомяков В. І., Шаповал В. М. при трактуванні сутності поняття «потенціал» не мають чіткого спрямування, за яким можна було їх бачення віднести до одного з розглянутих вище підходів. У більшості випадків у їх визначеннях можна побачити поєднання ресурсного, об'єктивного та цільового підходів.

Щодо правильності та наукової обґрунтованості розглянутих понять можна проводити досить тривалу та широку полеміку, від якої ми утримаємося в межах цього дослідження. Як узагальнення можемо сказати, що на сьогодні науковці при трактуванні поняття «потенціал» в більшості випадків все таки дотримується об'єктивного, цільового чи комбінованого підходу. Соціальноспрямований підхід використовується на сьогодні для трактування сутності трудового чи людського потенціалу, а його застосування для визначення сутності категорії «потенціал» не дозволяє в повній мірі розкрити зміст поняття. Загалом, якщо провести аналіз приведених трактувань поняття «потенціал» можна відмітити наступне:

- невід'ємною частиною трактування «потенціал» є ресурси або їх система;

- формування та використання потенціалу передбачає наявність відповідних умов;
- потенціал – це характеристика наявних та прихованих можливостей;
- реалізація потенціалу завжди повинна мати цільову спрямованість.

Таким чином, на основі узагальнення наукових трактувань та врахування визначених характеристик, вважаємо, що поняття «потенціал» означає наявність у визначеного об'єкта (людини, сім'ї, трудового колективу, регіону, суспільства загалом) можливостей як наявних, так і прихованих, які реалізуються за відповідних умов, а також здатностей діяти у відповідних сферах з метою отримання бажаного результату.

Дослідження теоретико-методологічних основ соціального потенціалу неможливе без вивчення категорії «соціальне». В першу чергу, це обумовлено тим, що у багатьох наукових сферах, включаючи економічну, на сьогодні не сформовано єдиного коректного визначення цього поняття. Також на сьогодні досить часто серед науковців зустрічається думка щодо ототожнення понять «соціальне, соціальний» та «суспільне, суспільний». Така точка зору більше притаманна вченим-соціологам. Проте, будь-яка система суспільних відносин (економічна, політична тощо) ґрунтується, в першу чергу, на відносинах між людьми та їх ставленні до суспільства загалом. Тому в кожній системі завжди присутній соціальний аспект. Розглядаючи проблему трактування поняття «соціальне», акцентують увагу на тому, що соціальне – це ефект спільного, який виникає внаслідок свідомої взаємодії індивідів. Але спільне, присутнє і в стадних сукупностях тварин чи в сім'ях комах [16].

Для того, щоб краще зрозуміти сутність поняття «соціальне» та розмежувати його із поняттям «суспільне» необхідно звернутися до праць К. Маркса і Ф. Енгельса. Зокрема цими науковцями при аналізі діяльності суспільства, процесів та відносин, які йому притаманні, використовується два поняття – «суспільний» (*gesel/schaftlich*) і «соціальний» (*soziale*). Маркс і Енгельс використовували поняття «суспільний», «суспільні відносини», кола мова йшла про суспільство загалом, про взаємодію його сторін – економічної, політичної, ідеологічної. Коли ж це стосувалося відносин між людьми, їх ставлення до чинників та умов життєдіяльності, їх місця і ролі в суспільстві та ставлення до суспільства загалом, то Маркс і Енгельс використовували поняття «соціальне» і, відповідно, говорили про «соціальні відносини» [15].

Маркс і Енгельс також інколи ототожнювали поняття «соціальне» з поняттям «громадське». Останнє вони використовували для характеристики взаємодії людей в межах конкретної соціальної групи (сім'я, трудовий колектив) і суспільства загалом. Оскільки, розробляючи теорію суспільства, Маркс і Енгельс основну увагу приділяли взаємодії всіх сторін, в результаті якої забезпечувалася його життєдіяльність, зокрема суспільним відносинам, деякі вчені-марксистки стали ототожнювати поняття «суспільне» і «соціальне»; поступово вийшло із наукового обігу і поняття «громадське суспільство» [16].

Інша ситуація склалася в країнах Західної Європи та США, де значного розвитку набула емпірична соціологія. Внаслідок цього у французькій та англійській мовах поняття «суспільне», яке походить від поняття «суспільство» (*society*), традиційно використовували у вузькому емпіричному

значенні, що зумовило появу відомих проблем при визначенні явищ та процесів, що стосуються суспільства загалом. Саме тому на одному із етапів розвитку соціології було введено поняття «соціальне» (societal), яке використовується для характеристики суспільства загалом, цілої системи суспільних відносин (економічних, соціально-політичних і т. д.).

У вітчизняній науці також відсутнє чітке розмежування між поняттями «суспільне» і «соціальне», що в деякій мірі також пов'язано із наявними мовними традиціями. В українській мові використовується два поняття «суспільне» і «громадське». При цьому поняття «соціальне» розглядається як синонім поняття «суспільне» і більше застосовується в соціології, тоді як поняття «громадське» відноситься до юридичних наук. Поступово з розвитком соціології поняття «соціальне» набуло самостійного значення.

На сьогодні науковцями подані такі трактування соціального:

– це сукупність суспільних відносин цього суспільства, яка інтегрована в процесі спільної діяльності (взаємодії) індивідів чи груп індивідів в конкретних умовах місця і часу [16];

– це результат спільної діяльності різних індивідів, який проявляється у процесі їх спілкування і взаємодії;

– соціальне виникає у процесі взаємодії людей та детермінується різноманітністю їх місця та ролі в конкретних суспільних структурах, що проявляється, у свою чергу, в різноманітності ставлення окремих індивідів та груп індивідів до явищ і процесів суспільного життя;

– це сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, яка інтегрована індивідами чи спільнотами в процесі спільної діяльності, у конкретних умовах і, яка виявляється в їх стосунках, у ставленні до свого місця в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя [17].

За Максом Вебером, соціальне – це, так зване, очікування, тобто орієнтація на іншого, на відповідну реакцію. Осипов Г. В. вважає, що соціальне – це сукупність будь-яких властивостей та особливостей суспільних відносин, що формуються індивідами чи спільнотами у процесі спільної діяльності, за конкретних умов і проявляються в їхньому ставленні один до одного, до свого становища в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя. Соціальне виникає тоді, коли поведінка одного індивіда підпадає під вплив іншого індивіда (групи індивідів) безпосередньо чи опосередковано. Саме в процесі взаємодії вони впливають один на одного і сприяють тому, що кожний з них стає носієм і виразником соціальних властивостей, які є предметом соціологічного вивчення [16].

Алан Г. Джонсон для тлумачення поняття «соціальне» використовує слушне порівняння. На його переконання, абсолютно всі люди відчувають потребу в їжі, але ця потреба не робить індивідів соціальними. Культурні ідеї, які впливають на вибір, що їсти, як і коли їсти, робить ці аспекти їжі соціальними. Так само голод, голодування і ситість не є соціальними навіть, якщо вони стосуються мільярдів людей. Але економічні, політичні та інші соціальні домовленості, внаслідок яких багатство, прибуток і доступ до їжі розподілені, надають цим людським умовам глибокий соціальний зміст [17]. Також існує думка, що соціальне присутнє там, де є чотири складові: гуманітарна (розуміється людський чинник, без якого неможливим є існування

суспільства), інформаційна (наявність соціальної інформації), організаційна (порядок та організованість суспільних відносин) та матеріальна (наявність матеріального носія суспільних відносин). При цьому гуманітарне пов'язане із зайнятістю, а соціальне – є результатом (продуктом) минулої та сьогодишньої зайнятості людини. При цьому розуміється життєва, а не трудова зайнятість людини, тобто та, яка забезпечує відтворення.

Враховуючи вищевикладене, необхідно розрізнити поняття «соціальне» в широкому та вузькому значенні. У широкому розумінні «соціальне» означає все те, що належить до суспільства. У вузькому розумінні «соціальне» – це тільки ті аспекти суспільного, які визначаються становищем людей у соціальній структурі суспільства, відносинами між соціальними групами та між людьми як представниками різних класів, націй, трудових колективів, професійно-кваліфікаційних та інших соціальних груп [16].

Отже, можна зробити висновок, що соціальне найбільш широко проявляється у нашому ставленні один до одного, до місця, яке ми посідаємо в суспільстві, а також до тих явищ, які відбуваються в суспільстві. Соціальне проявляється скрізь, де дія однієї людини зіставляється з дією іншої.

Таким чином, сутність поняття «соціальне» зводиться до наступного: обов'язковою умовою появи соціального є взаємодія; наявність матеріального носія суспільних відносин; наявність як мінімум двох суб'єктів, між якими можлива взаємодія; результатом взаємодії є отримання користі для всіх суб'єктів суспільних відносин, а не окремої особи.

Отже, під соціальним пропонуємо розуміти якісну характеристику, яка формується у процесі спільної діяльності між окремими індивідами чи групами індивідів, та є результатом суспільних відносин, що за конкретних умов виражають ставлення індивідів один до одного, до свого становища в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя.

Висновки і пропозиції. Узагальнення підходів до тлумачення понять «потенціал» та «соціальне» дозволяє сформулювати визначення соціального потенціалу. Отже, під соціальним потенціалом пропонуємо розуміти можливості визначеного об'єкта (людини, сім'ї, трудового колективу, регіону, суспільства загалом) як наявні так і приховані, які формуються у процесі спільної діяльності між окремими індивідами чи групами індивідів, та є результатом суспільних відносин, що за конкретних умов виражають ставлення індивідів один до одного, до свого становища в суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя, та реалізуються за відповідних умов, а також здатностей діяти у відповідних сферах з метою отримання бажаного результату.

Список літератури:

1. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та реалізація : Навчальний посібник / О. С. Федонін, І. М. Репніна, О. І. Олексик. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.
2. Ворсовський О. Л. Теоретико-методологічні основи інвестиційного потенціалу підприємства / О. Л. Ворсовський // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – №15. – С. 8–11.
3. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – 12-те випр. вид. – Х. : Фоліо, 2007. – 540 с.
4. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров – 4-е изд. – М. : «Советская энциклопедия», 1986. – 1600 с.
5. Малый экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 1088 с.

6. Должанська І. З. Конкурентоспроможність підприємства : Навчальний посібник / І. З. Должанська, Т. О. Загорна. – К. : Центр навчальної ліри, 2006. – 384 с.
7. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : Навчальний посібник / Н. С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної ліри, 2005. – 352 с.
8. Управління ресурсами підприємства : Навч. посібник / під. ред. к. е. н. Ю. М. Воробйова і д. е. н. Б. І. Холода. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 288 с.
9. Воблій К. Г. Производительные силы Украины. Техника, экономика и право / К. Г. Воблій // Науч. записки Ин-та нар. хоз-ва. – 1924. – № 4-5. – 235 с.
10. Вейц В. Потенциальные и кинетические производительные силы мирового хозяйства / В. Вейц – Кн. 1. – М., 1927. – 168 с.
11. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – М., 1982. – 263 с.
12. Аргангельський В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении / В. Н. Аргангельський, Л. Е. Зиновьев. – М., 1983. – 187 с.
13. Игнатенко Н. Г. Природно-ресурсный потенциал территории: географический анализ и синтез / Н. Г. Игнатенко, В. П. Руденко. □ Львов : Вища школа, 1986. □ 164 с.
14. Шаблій О. Нові підходи до категорії «рекреаційний потенціал» / О. Шаблій, З. Шаблій // Проблеми регіональної політики. – Львів, 1995.
15. Маркс К. Капитал / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Соч. – 2-е изд. – 907 с.
16. Дворецька Г. В. Соціологія : Навч. посібник / Г. В. Дворецька. – К. : КНЕУ, 2001. – 244 с.
17. Козловець Є. А. Соціологія: словник термінів і понять / Є. А. Козловець, Є. А. Біленький. – К. : Кондор, 2006. – 372 с.

Коленда Н. В.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

СОЦИАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ: СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ

Резюме

Рассмотрены подходы к трактовке сущности понятия «потенциал». Исследовано и дано определение категории «социальное». На основе обобщения сформировано авторская трактовка понятия «социальный потенциал» и обоснованы его основные признаки.

Ключевые слова: потенциал, социальное, социальный потенциал, капитал, индивид.

Kolenda N. V.

Lesya Ukrainka Eastern European National University

SOCIAL POTENTIAL: ESSENCE AND MAIN SIGNS

Summary

The approaches to the interpretation of the essence of the concept of «potential» are considered. Explored and given the definition of the category «social». On the basis of summarizing the prevailing author interpretation of the concept of «social potential» and justified its main features.

Key words: potential, social, social potential, capital, individual.